

8/8
ΣΟΦ. Α. ΧΟΥΔΑΒΕΡΔΟΓΛΟΥ-ΘΕΟΔΟΤΟΥ

Η ΤΟΥΡΚΟΦΩΝΟΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

1453-1924

ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ ΕΚ ΤΟΥ 2 ΤΟΜΟΥ ΤΗΣ ΕΠΕΤΗΡΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ"

1930

Τῆς Πατριάρχης Οικουμενικῆς Ἐκκλησίας
Κυρίας Κεφαλῆς Ἀνατολῆς. Ἰερωτάτῃ.

Συγγράμμα

ΣΟΦ. Α. ΧΟΥΔΑΒΕΡΔΟΓΛΟΥ - ΘΕΟΔΟΤΟΥ

Η ΤΟΥΡΚΟΦΩΝΟΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

1453-1924

ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ ΒΕ ΤΟΥ Ζ' ΤΟΜΟΥ ΤΗΣ ΕΠΕΤΗΡΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Σ. Σ. ΜΑΝΟΣ
ΕΚΔΟΣΗ

1004

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ"

1930

Η ΤΟΥΡΚΟΦΩΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

1453-1924¹

«Ἡ Πόλις ἐάλω!». «Τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως» ἦν ἤδη «ἐστὼς ἐν τόπῳ ἁγίῳ»², φερέοικος δ' ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Γεννάδιος ὁ Σχολάριος, ἀφοῦ ἔμεινε τρεῖς περίπου μῆνας ἐν τῷ Ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, μετέφερε τοὺς πεντάτας τοῦ Πατριαρχείου εἰς τὸν Ναὸν τῆς Παμμοκαρίστου, ὁπότε ἡμέραν τιὰ μελετῶν ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τοῦ Ναοῦ, δέχεται ἀπροόπτως τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ γαύρου Πορθητοῦ, ζητοῦντος παρ' αὐτοῦ Ἐκθέσιν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως. Ὁ σοφὸς Πατριάρχης διετύπωσε ταύτην μέσον ἐρμηνέως, μεταγλωττισθεῖσαν εἶτα καὶ ἐγγράφως, χάριν τοῦ Σουλτάνου, εἰς τὴν τουρκοαραβόγλωσσαν, ὑπὸ τοῦ καθῆ (ἀρχιδικαστοῦ) Βερροίας Ἀχμέτ³.

Ἀκριβολόγος ἐν ταῖς συγγραφαῖς του, ὁ Σχολάριος ἀπεφάσισεν ὅπως ὁμοῦ μετὰ τῆς ρηθείσης ἐκθέσεώς του περιώσῃ καὶ τὸ τουρκικὸν κείμενον τοῦ Ἀχμέτ, ὅστις, εἰκόζω, ὑπῆρξε καὶ ὁ ἀνώνυμος ἐρμηνεὺς τῆς Ἐκθέσεως. Ἐγραψεν ὅθεν αὐτό, ὑπαγορευόντος πάντως τοῦ Ἀχμέτ, ὅσον ἠδυνήθη καλλίτερον δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων, ἀγνοῶν ὅμως, ὡς φαίνεται, τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν, κακῶς ἔγραψε τὰ ὑπαγορευόμενα, διασπῶν λέξεις καὶ συνδέων τμήματα αὐτῶν μετ' ἄλλων (μεβ-τζουδάτουρ ἀντὶ μεβδζούτδηρ. μποῦ-ναροῦν ἀντὶ μπουνλαρήν. οὔτζισι-φάτ καὶ οὔτζησι φέτ ἀντὶ οὔτς σηφάτ. ἔργερ τὲ ἀντὶ χέρ γεφτέ. τὸ γάρ ἀντὶ ντογάρ. Ἴχτι κατιμῆς ἀντὶ ἰχτικατημῆς. τεγιούτε-σμιέ ἀντὶ τεγί τεσμιέ. οὔτζιτε-γιούλ ἀντὶ οὔτς τεγίλ), οὕτως ὥστε πρέπει νὰ γνωρίζῃ τις καλῶς τὴν τουρκικὴν διὰ νὰ ἐννοήσῃ τὸ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Πατριάρχου διασωθὲν κείμενον τῆς ἄλλως τε ὑπὸ τοῦ Ἀχμέτ κακῶς καὶ ἐλαττωματικῶς γενομένης ἀποδόσεως τῶν λόγων του⁴.

Ὁ Σχολάριος, σχὼν τὴν ἔμπνευσιν ὅπως γράψῃ τουρκικὰ δι' ἑλληνικῶν

¹ Ἀνακοίνωσις γενομένη ἐνώπιον τῶν μελῶν τοῦ φιλολογικοῦ τμήματος τοῦ Γ' ἐν Ἀθήναις Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου τῆ 13ῃ Ὀκτωβρίου 1930.

² Ματθ. 24, 15.

³ Μαρτ. Κρουσίου, Turcograecia με', σελ. 16.—Ἰστορ. Πολιτ. Κ/Πόλεως, σελ. 29-30.—Ἰστορ. Πατριαρχ. Κ/Πόλεως σελ. 83-84.—Μανουὴλ Μαλαξοῦ, Excerptum ex Patriarchica Croleos Historia, Ἑλλ. Πατρολ. CLX, σελ. 311-318.

⁴ Γεννάδιος Σχολάριος, Ἑλλ. Πατρολ. CLX, σελ. 333-352.

χαρακτήρων, οὐδὲ πόρρωθεν ἠδύνατο νὰ προΐδῃ ὅτι διὰ τῆς πρωτοβουλίας του ταύτης θὰ ἀπέβαινεν ἀσυναισθήτως ἐθνικὸς εὐεργέτης καὶ σωτὴρ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολῆς.

Τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολῆς!

Εἰς τὰ βάρθη τοῦ Μικρασιατικοῦ ὑφιπέδου, ἐκεῖ ὅπου ἐπὶ τῆς Βυζαντικῆς Αὐτοκρατορίας ἐξόχως διεκρίνετο τὸ Ἀνατολικὸν Θέμα, ἐξ οὗ εἶτα κατὰ συνεκδοχὴν ἐκλήθη ὅλη ἡ χώρα «Ἀνατολή», ὑπῆρχε καὶ ἦνθει ἀπὸ 21 αἰώνων, μέχρι τέλους Αὐγούστου τοῦ 1924, συμπαγῆς καὶ σφύζων Ἑλληνισμός, ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Καππαδοκίας. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ζ' αἰῶνος π. Χ. ἀποικίαι Μιλησίων εἶχον ἰδρυθῆ εἰς τὰ παράλια τῆς Β. Καππαδοκίας ἐπεκταθεῖσαι βραδύτερον μέχρι τῶν ἐνδοτέρων τῆς χώρας. Ἄλλ' ἤρκεσε τὸ δαιμόνιον τῆς ἐνθουσιώδους Καππαδοκικῆς δυναστείας τῶν Ἀριαραθῶν καὶ Ἀριοβαρζανῶν, αὐτοβούλως καὶ αὐθορμητῶς, ἀλλὰ καὶ δι' ἀγχιστειῶν ἐξελληνισθείσης, ὅπως προκαλέσῃ κατὰ πρῶτον τῷ 240 π. Χ. ἐπὶ Ἀριαράθου Δ' καὶ εἶτα τῷ 174 π. Χ. ἐπὶ Ἀριαράθου Ε' τοῦ Εὐσεβοῦς, τὴν ἐκ Μακεδονίας πάντως, ἀλλὰ καὶ ἐκ Κυκλάδων καὶ Κρήτης καὶ Λακωνίας ἀποίκισιν κόσμου ὅλου Ἑλλήνων ἀποίκων καὶ ἰδρυσιν πλήθους Ἑλληνικῶν πόλεων, οἷαι ἡ Ἀριαράθεια καὶ Δάμεια καὶ Εὐσέβεια ἢ πρὸς τῷ Ταύρω (Τύανα) καὶ Εὐσέβεια ἢ πρὸς τῷ Ἀργαίῳ (Μάζακα) καὶ ἡ Ἀρχελαις καὶ Σεβαστή καὶ τὰ ὑπὸ Τιγράνου διὰ καταστροφῆς 12 Ἑλληνίδων Καππαδοκικῶν πόλεων ἰδρυθέντα Τιγρανόκερτα¹. Οἱ ἀποικοὶ οὗτοι προσέδωκαν τοιαύτην ἑλληνικὴν χροιάν εἰς τὴν χώραν, ὥστε ἐντὸς 20 ἐτῶν «ἢ παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἀγνοουμένη πάλαι Καππαδοκία τότε τοῖς πεπαιδευμένοις ἐμβιωτήριον ὑπῆρχεν»² καὶ ἐστία πάσης Ἑλληνικῆς σοφίας. Μετὰ ἓνα αἰῶνα οἱ βασιλεῖς τῆς Καππαδοκίας Ἀριοβαρζάνης Β' (64-55 π. Χ.) καὶ Ἀριοβαρζάνης Γ' (55-43 π. Χ.) ἀνήγειραν ἐν Ἀθήναις ἰδίᾳ δαπάνῃ τὸ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν ὑπὸ Ἀριστίωνος ἐμπρησθὲν Ὁδεῖον τοῦ Περικλέους καὶ ἀνηγορεύθησαν Εὐεργέται τῶν Ἀθηνῶν³. Καὶ ἠϋξήθη ὁ Καππαδοκικὸς Ἑλληνισμὸς καὶ παρήγαγεν ἄνδρας οἷοι Στράβων καὶ Πανσανίας οἱ γεωγράφοι, καὶ οἱ Τυανεῖς Φίλων ὁ γεωμέτρης καὶ Χρῦσιππος καὶ Ἀπολλώνιος καὶ Ρωμανὸς Διογένης, καὶ ὁ Ἀρεταῖος, καὶ ὁ Βασίλειος καὶ Γρηγόριος καὶ λοιποὶ φωστῆρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ δυναστεία τῶν Ἰσαύρων καὶ τῶν Κομνηνῶν. Ἐκεῖ, εἰς τὴν ἐν Καισαρεία περίφημον φιλοσοφικὴν καὶ ρητορικὴν Σχολὴν ἔστειλε πρὸς σπουδὴν ἐκ Παρισίων Κωνσταντῖος ὁ Χλωρὸς τοὺς ἀνεψιούς του Γάλλον καὶ Ἰουλιανὸν τὸν μετέπειτα Παραβάτην. Εἰς 23.000.000 ὑπολογίζει ὁ Παπαρρηγόπουλος τὸν Ἑλλη-

¹ Ἀππιανοῦ, Μιθριδάτειος, 678,67. — Πλουτάρχου, Λούκουλλος XXI. — Στράβωνος, Γεωγρ. ΙΑ' 532,15. ΙΒ' 539,9.

² Διοδώρου Σικελιώτου, Βιβλ. Ἱστορ. VI, ἐκ τῆς ΛΑ', (Eclog. III, σ. 517 ἐξ.)

³ C. I. G., Vol. I, Pars II, Cl. VII. Cap. I, 357 p. 429. (ἴδε τὴν ἐπιγραφὴν ἐπὶ τόπου δεξιᾷ τῷ εἰσιόντι εἰς τὸ θέατρον Διονύσου).

νισμόν τοῦτον κατὰ τὴν ἀκμὴν του. Πλὴν ἀπὸ τοῦ 838 μ. Χ. ἐπὶ τοῦ Χαλίφου Ἀλ-Μοτασέμ ἢ Ἀνατολὴ ἔπεσεν. Ἐπῆλθεν ὁ χεΐμαρρος τῶν Σαρακηνῶν καὶ τῶν Τούρκων. Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀνατολῆς ἐσφάγησαν, ἐξηνδραποδίσθησαν, ἐξισλαμίσθησαν. Ἡ χώρα ἠρημώθη. Καὶ τότε, κατὰ τὴν παράδοσιν ἦν ἐπιρρωννύουσι διάλεκτοι, ἦθη, ἔθιμα, χαρακτηῆρες ἀλλὰ καὶ ὀνόματα πολιισμάτων, δευτέρα μετοικεσία Ἑλλήνων, ἐκ τῶν νήσων βία γενομένη ὑπὸ τῶν Σουλτάνων, ἐπύκνωσε κάπως τὸν ὑπολειπόμενον ἀψυχοῦντα ἰθαγενῆ Χριστιανικὸν Ἑλληνισμόν. Καὶ ἐπανήρχισαν νὰ αὐξάνωνται, ὁπότε, κατὰ τὴν παράδοσιν ἀλλὰ καὶ κατὰ τουρκικοὺς κώδικας, «ἐξῆλθε δόγμα» παρὰ Σουλτάνου ἀπαγορεύον τὴν χρῆσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐπὶ ποινῇ ἀποκοπῆς τῶν γλωσσῶν. Πάντως διὰ ποιήλους λόγους ἡ Ἑλληνικὴ ἔπαυσε νὰ ἀκούηται ἔκτοτε, ἐκτὸς δ' ὠρισμένων δυσπροσίτων περιφερειῶν, οἱ πάντες ὀμίλου τουρκικά.

Καίτοι πλέον τουρκόφωνοι οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀνατολῆς, πλὴν τῶν διαλεκτικῶς Ἑλληνοφώνων, καίτοι κυριολεκτικῶς ἀποδεκατισθέντες, ἀπομείναντες δὲ μόνον 2.300.000, δὲν ἐχάθησαν διὰ τὸν Ἑλληνισμόν. Ἔσχον τὴν ἔμπνευσιν νὰ μιμηθῶσι τὸ εὐτυχὲς παράδειγμα Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου καὶ νὰ γράφωσι τουρκικά δι' Ἑλληνικῶν χαρακτήρων. Ἡ γραφὴ αὕτη τοὺς ἔσωσε καὶ ἐγένετο, ὁμοῦ μετὰ τῆς θρησκείας, ὁ συνεκτικὸς δεσμὸς τῶν πρὸς τὴν ἐπίλοιπον Ἑλληνικὴν φυλὴν, συγκρατήσασα παρ' αὐτοῖς τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα ἀλώβητον, ἀλλὰ καὶ τὴν πίστιν τῶν πατέρων τῶν κατὰ πάσης προσηλυτιστικῆς ἀποπείρας¹. Τὴν καλὴν ταύτην τύχην τῶν τουρκοφώνων Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολῆς δὲν εἶχαν ἀτυχῶς οἱ ἀραβόφωνοι Ἕλληνες τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης, οἵτινες ἀναγκασθέντες ν' ἀποδεχθῶσι τὴν γλῶσσαν τῶν κυριάρχων τῶν Ἀράβων ἀντὶ τῆς μητρικῆς τῶν Ἑλληνικῆς, ἔκαμαν ἐν βῆμα περιπλέον καὶ παρεδέχθησαν καὶ τὴν ἀραβικὴν γραφὴν, εἰσαγαγόντες ταύτην καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν, ἀπολέσαντες δ' οὕτω πᾶσαν ἐπίγνωσιν τῆς ἑλληνικότητός τῶν, ἀρκετοὶ δ' ἐξ αὐτῶν γενόμενοι εὐάλωτοι εἰς ἕτεροδόξους προσηλυτιστάς, ἐγκατασταθέντας ἐν μέσῳ αὐτῶν² (ἔφημ. «Ἀθῆναι» 7.7. 1908, ἀρ. 2063).

¹ Οἱ τουρκόφωνοι Ἕλληνες τῆς Καππαδοκίας, Τριαντιδος, Λυκαονίας, Πισιδείας, Γαλατίας, πληθυνθέντες ἴδρουν βραδύτερον καὶ συμπαγεῖς παροικίας, κατελθόντες μὲν εἰς Κιλικίαν καὶ Παμφυλίαν καὶ Ἰωνίαν, προβάντες δὲ μέχρι Πόντου καὶ Βιθυνίας (καὶ ἐν αὐτῇ ἐπὶ τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλκηδόνας!), ἐνθεν διεπεραιώθησαν εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου, ἐγκατασταθέντες ἐν Βάρνῃ, Πύργῳ, Βαλτακίῳ καὶ Παζαρδζικίῳ. Τοὺς τελευταίους τούτους πάντας, μισοῦντες οἱ Βούλγαροι διὰ τὴν ἐμμογήν τῶν εἰς τὸν Ἑλληνισμόν, ἐκάλουν περιφρονητικῶς Γκαγκαούζους ἢ Κακαούσους, διὰ τοῦ ὀνόματος δηλονότι τῆς σκυθικῆς φυλῆς τῶν Ὀγούζων ἢ Γαίγαβούζων, περὶ ὧν ἐπραγματεύθη ὁ Γ. Δ. Μπαλάστζεφ ἐν τῷ Γ' Βυζαντινολογικῷ Συνεδρίῳ. (Περὶ τῶν δῆθεν «Γκαγκαούζων» τουρκοφώνων Ἑλλήνων τῆς Βουλγαρίας καὶ Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, ἴδε μελέτην Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Διονυσιάτου, ἐν Ἡμερολογίῳ «Ὀδησσός», Βάρνης, 1890).

² Τὸ σωτήριον τῆς γραφῆς, ὡς συνεκτικοῦ δεσμοῦ πρὸς τὸ λοιπὸν ἔθνος, προσεπιμαρτυρεῖ καὶ ἡ ὑπὸ τῶν περὶ τὴν Ἀμίδα, εἴτα δὲ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Νικαίας, Νικο-

Ὁλόκληρος φιλολογία ἐσχηματίσθη ἐν τῷ περιέργῳ ἰδιώματι τῆς δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων γραφῆς τῆς τουρκικῆς, μὴ μελετηθεῖσα εἰσέτι ὑπὸ τῶν φιλολογούντων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐξεδηλώθη αὐτὴ διὰ χειρογράφων, ἐν αἷς προσεπάθουν, ὅπως καὶ ὁ Σχολάριος, ν' ἀποδώσῃ διὰ ποικίλων ἀτέχνων συνδυασμῶν τοὺς τουρκικοὺς φθόγγους. Τὴν ἀπὸ τοῦ Σχολαρίου ὁμως προέλευσιν καὶ ἐκ τῆς πρωτοβουλίας του ἐν ἀδιακόπῳ ἄλληλουχίᾳ διήκουσαν γραφὴν τῆς τουρκικῆς δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων μαρτυρεῖ περὶ τὴν ἀρχαιότατον, τὸ πρῶτον γνωστὸν ἡμῖν ἐντυπον σύγγραμμα, ἐκδοθὲν κατὰ πρῶτον μὲν πιθανώτατα τῷ 1718¹, εἶτα δὲ τῷ 1743 ἐν Ἀμστελοδάμῳ² ἐν τῷ ἰδιώματι τῶν τουρκοφώνων Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν τίτλον «Γκιουλζάρι ἱμάνι Μεσιχί» (Ἀπάνθισμα τῆς Χριστιανικῆς πίστεως), ἐν ᾧ ὁ συγγραφεὺς ἀρχιερεὺς³, μετ' εὐγνωμοσύνης τὴν χάριν ἀποδίδων, ἐθεώρησε καθήκον νὰ ἐκδώσῃ πρῶτιστα πάντων τὰ 20 κεφάλαια τῆς Ἐκθέσεως τοῦ Σχολαρίου μετὰ τῆς τουρκικῆς μεταφράσεως τοῦ Ἀχμέτ, οὐχὶ ὁμως ἐν τῇ ἐσφαλμένῃ διατυπώσει τοῦ Σχολαρίου, ἀλλὰ χωρίζων κανονικῶς τὰς λέξεις καὶ διορθῶν αὐτάς, χωρὶς νὰ μεταβάλῃ τὴν φρασσιολογίαν, οὕτως ὥστε τὸ κείμενον νὰ καθίσταται καταληπτόν. Τὰ ἐν τῷ πολυτίμῳ τούτῳ πρώτῳ τουρκοφώνῳ βιβλίῳ 20 κεφάλαια τοῦ Σχολαρίου φέρουσι τὴν ἐπιγραφήν «Μουκάδδεμα Σταμπὸλ πατριγι πουλουνάν μερχούμ Κὺρ Γεννάδιος Σχολάριοσην Χριστιαν-λαρὴν σαλίχ δινινέ δαῖρ τανζήμ ἔτδιγι πακλάρ πεγιανηνδά-δερ»⁴. Ὀλίγον βραδύτερον, τῷ 1816, ἕτερος συγγραφεὺς, ὁ Ἁγιοταφίτης Πρεκόπιος ὁ Ναχιανζηνός, καὶ αὐτὸς τοῦ Σχολαρίου πάλιν ἐξέδωκε τύποις τὴν Εὐσύνολτον διδασκαλίαν περὶ ἀγγλωστικῶν καὶ θανασίμων ἁμαρτημάτων «Ἰσταμπὸλ πατριγι ὀλάν Γεννάδιος Σχολάριος χατζρειλε-ρινίν... τααλίμι μουχτασαρινῆν γιουνανιδέν λισάνι τουρκιγέ τερτζουμεσιδη».

Ποικίλαι ἄλλαι ἐκδόσεις ἐγένοντο κατόπιν ἐν Λευσίᾳ, Βιέννῃ, Βενετίᾳ, Κωνσταντινουπόλει, Ἀθήναις, Βουκουρεστίῳ, Σμύρῃ, Σύρῳ, Καισαρείᾳ, Ὀδησσῷ καὶ ἄλλαχοῦ, συγγραμμάτων φιλολογικῶν, ιστορικῶν, φιλοσοφικῶν, ἐπιστημονικῶν, θερησκευτικῶν, ἐκκλησιαστικῶν, ἰατρικῶν,

μηδείας, καὶ αὐτῆς ἐτι τῆς Χαλκηδόνος!, ἴσως καὶ που ἄλλαχοῦ, ἀρμενοφώνων Ἑλλήνων ὀρθοδόξων χολῆς τῆς Ἑλληνικῆς γραφῆς ἐν τῇ ἀρμενικῇ γλώσσῃ, ἐνῷ τὰνά-παλιν οἱ τουρκοφώνοι Ἀρμένιοι τῆς Καισαρείας καὶ Ἀγκύρας καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν εἰς Κ/Πολιν μέτοικοι, μιμηθέντες πολὺ βραδύτερον τὸ παράδειγμα τῶν τουρκοφώνων Ἑλλήνων, ἔγραψον τουρκικὰ δι' ἀρμενικῶν χαρακτήρων, ἐκδόντες πλεῖστα βιβλία, ἐφη-μερίδας καὶ περιοδικὰ ἐν τῷ ἰδιώματι τούτῳ.

¹ Ἀντίτυπον τῆς σπανιωτάτης ταύτης ἐκδόσεως εἴρεται ἐν τῇ Σιδεσιδεῖῳ Βιβλιοθήκῃ.

² Ἐν Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ ἐν Μονῇ Λαύρας ἐν Μετοχιῇ Παναγίου Τάφου ἐν ΚΠ.

³ Μετριοφρόνως κρύπτει τὸ ὄνομά του ὑπὸ μόνον τὰ ἀρχικὰ Β. Ι.

⁴ Νεώτεραι ἐκδόσεις αὐτοῦ ἐγένοντο τῷ 1803 ἐν ΚΠ. (ἀντίτυπα ἐν τῇ Ἐθνικῇ καὶ ἐν τῇ Σιδεσιδεῖῳ Βιβλιοθήκῃ) καὶ τῷ 1883 ὑπὸ Γ. Ἰ. Αἰμέλογλου ἐν ΚΠ.

κοινωνιολογικῶν κλπ. βιβλίων, ἑφημερίδων, περιοδικῶν, λεξικῶν, φυλλαδίων, ἔγκυκλιῶν. Χάρις εἰς τὰς ἐκδόσεις ταύτας μανθάνομεν τὴν ὑπόστασιν ἑλληνικῶν τυπογραφείων ἀγνώστων παρὰ Λάμπρω, Παρανίκῳ καὶ Γεδεῶν¹. Ἀνακαλύπτομεν κρυπτογραφικὰ ὀνόματα ἀγνώστων συγγραφέων². Καὶ θαυμάζομεν συγγραφεῖς οἷοι ὁ πολυγραφώτατος Σεραφεῖμ ὁ Πισίδειος εἶτα Ἐπίσκοπος Ἀγκύρας, ὁ ἐξ Ἀλεξανδρείας ἱερομόναχος Γερμανὸς (1759-1805), πρῶτος ἰδρυτὴς σχολῶν ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Καισαρείας καὶ πρῶτος μεταφράσας ὀλόκληρον τὴν Π. καὶ Ν. Διαθήκην ὁ Καισαρείας Παῖσιος, ἰδρυτὴς τοῦ πρῶτου τυπογραφείου ἐν τῇ παρὰ τὴν Καισαρείαν Μονῇ Φλαβιανῶν τῷ 1837³, ὁ Ἀναστ. Χ' Γρ. Καρακιουλάρης — ὃν ἐσφαλμένως Α. Π. Βρετὸς καὶ Παρανίκας καὶ Νίκος Βέης καὶ ὁ σεβαστὸς μοι Μυστακίδης καὶ τὸ Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη καλοῦσι Καρακουλάρην — ἐκδοὺς τὰ Φυσιογνωμονικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους⁴. Ἐπὶ πᾶσιν ὁμοῦ τὸν Κοραῖν τῶν τουρκοφώνων Ἑλλήνων Εὐαγγελινὸν Μισσηλίδη, ἰδρυτὴν τῷ 1840 τῆς πρώτης δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκδοθείσης ἑφημερίδος ΑΝΑΤΟΛΗ (τουρκοφώνου), δι' ἧς, κατὰ τὸν Ραπτάρχη, Ἀνατολὴν τῇ Ἀνατολῇ εἰηγήσατο, χαλκέντερον δὲ καὶ ἀκάματον συγγραφέα παντοίων συγγραμμάτων, δι' ὧν ἐξεπαίδευσε τοὺς συμπατριώτας του. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ προσπάθεια πρὸς διδασκαλίαν μεθόδων γραφῆς τῆς τουρκικῆς δι' ἑλληνικῶν χαρα-

¹ Τοῦ Παναγ. Χα' Κυριακόγλου, ἐναντι τοῦ Πατριαρχείου ἐν Φαναρίῳ, ἐκδότος τῷ 1764 τὸ Ψαλτήριον τοῦ ἱερομον. Νεοφύτου Ἀχριδέως τῶν Ἰγνατιαδῶν ἐν ΚΠ, ἐκδότων τῷ 1836 τὴν «Θεσίαν Ἀβραάμ».

² Τοῦ ἐκ Σύλλης τῆς Λυκαονίας ἱερέως Σαφρονίου Χα' Ἀολάνογλου, προσετώτος τῆς Ζ. Πηγῆς ἐν ΚΠ. τῷ 1835-1840. Τούτου τὸ ὄνομα ἀνευρίσκεται ἐν τῇ ἐν Κ/Πόλει, τύποις Πατριαρχείου, τῷ 1836 ἐκδοθείσῃ «Ζωοδόχῳ Πηγῇ», ἐν περιέργῳ πολλαπλῇ ἀκροστιχίδι διὰ τῶν ἀρχικῶν γραμμάτων, καθέκασ ἀναγινωσκομένων, ὅλων τῶν λέξεων τῶν ἐξ πρώτων στίχων ὁμοῦ, καὶ εἶτα ἐπίσης τῶν ἐξ τελευταίων στίχων ὁμοῦ, ποιήματος ἐν τέλει τοῦ βιβλίου· ἔχει δ' ὡς ἐξῆς:

Ι	Ε	Α	Σ	Π	Φ	Τ	Μ
Κ	Π	Σ	Η	Α	Ρ	Ε	Α
Ο	Α	Η	Λ	Π	Ο	Ρ	Ε
Ν	Ρ	Ν	Ε	Α	Ν	Τ	Τ
Ι	Χ	Τ	Λ	Σ	Η	Ζ	Τ
ΟΥ	Η	Α	Η	Ω	ΟΣ	ΟΥ	Η

Τὸ σπάνιον τοῦτο βιβλίον ἐσφίξετο ἐν τῇ ὑπὸ τῶν ἰθυνότων διαρπαγίᾳ βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἑλλήν. Φιλολ. Συλλόγου Κ/Πόλεως. Τὸ ἐν τῇ ἀκροστιχίδι κεκρυμμένον ὄνομα τοῦ συγγραφέως διέφυγε τὴν προσοχὴν τοῦ ἀοιδίμου Ε. Σιδερίδου, ὅστις περιέγραψε τὸ βιβλίον (ἴδε Ἐκπνέουσαν Φιλολογίαν, ὑπὸ Σ. Ἀ. Χουδαβερδόγλου, ἐν «Ἀπ' Ὅλα Κ/Πόλεως, ἀρ. 481/482, 18/31 Αὐγούστου 1918, σελ. 11-12).

³ Τούτου διευθυντὴς ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Μουταλάσκης ἱεροδιάκονος Λεόντιος, εἶτα Μητροπολίτης Νεοκαισαρείας.

⁴ Διὰ τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς φιλομαθείας τῶν ἐξεδόθησαν δαπάνη τοῦ ἐκ Τελησοῦ τῆς Τυναζίδος πρωτομαίτορος τῶν καπῆλων, Χατζῆ Κωνσταντῆ, τῷ 1819, ἐν ΚΠ.

κήρων, ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ Ἀχριδέως Νεοφύτου Ἱερομονάχου, ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντι Ψαλτηρίῳ τῷ 1764¹, εἶτα δὲ τοῦ Μισαηλίδου ἐν «Μουτενεββέ» (= Ποικίλα) τῷ 1864². Τὴν ἐμπνευσιν ὁμοῦ τῆς δι' ἐνστίγμων στοιχείων ἀποδόσεως τῶν τουρκικῶν φθόγγων ἔσχε κατὰ πρῶτον τὸ Τυπογραφεῖον Δε-Κάστρο ἐν ΚΠ, ἐκδόσαν τῷ 1826 χωριστὰ μὲν τὸ Τετραευάγγελον, χωριστὰ δὲ πάλιν τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων καὶ τὰς Ἐπιστολάς, παρέχον δ' ἐν αὐτοῖς ὁδηγίας ἀναγνώσεως τῶν ἐνστίγμων στοιχείων. Διάφορον ταύτου σύστημα ἐνατίγμων στοιχείων ἠκολούθησαν οἱ τυπογράφοι Ἰγνατιάδαι, ἐν τῇ «Θυαία Ἀβραάμ» (Χαζρέτη Ἀβρααμὴν ζιαδὲ τζὸκ τζανὰ μενφασατλῆ κουρπάν χεκιαγεσῆ) ἐκδοθείσῃ ἐν ΚΠ τῷ 1836, ἕως οὗ ἐπὶ τέλος κατὰ τὴν τελευταίαν ἑστίον ἀπεκρυσταλλώθη ἡ γραφὴ τῶν 9 φωνηέντων καὶ 24 συμφώνων τῆς τουρκικῆς δι' ἐνστίγμων γραμμάτων, ἀποδιδόντων θαυμασίως πλὴν συμβατικῶς τοὺς τουρκικοὺς φθόγγους, ὡς ἔξῃς. α ᾠ ο ου ο ου ε ι ι η π π τ τ φ β κ κ γ χ λ ρ μ ν σ σ ζ ζ τσ τσ δζ δζ³. Τὰ δ καὶ θ, ἀνύπαρκτα ἐν τῇ τουρκικῇ, καθὼς καὶ τὰ ξ, ψ, υ καὶ ω, τηροῦνται διὰ τὰ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ὀνόματα. Π. χ. Θεόδωρος, Εἰνή, Ψαλμός, Κυριακή.

Τὸ ἀξιοπεριεργον εἶναι ὅτι, ἐνῶ ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων λαλουμένη πτωχὴ τουρκικὴ γλῶσσα προσέλαβε λέξεις καὶ στοιχεῖα ἐκ τῆς περσικῆς καὶ ἀραβικῆς πρὸς ἑκφρασιν πλείστων ἐννοιῶν, ἡ ἰδιάζουσα τοῖς τουρκοφώνοις Ἑλληνιστικὴ προσέλαβε ταύτας ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς. Οὕτως, ἐνῶ ὁ Τούρκος λέγει Δὰρ-οὐλ-φουννούν, Δὰρ-οὐλ-φουννουούν, Δὰρ-οὐλ-φουννυνά, Δὰρ-οὐλ-φουννουού (=τὸ Πανεπιστήμιον, τοῦ Πανεπιστηστημίον, τῷ Πανεπιστημίῳ κλπ.) ὁ τουρκοφώνος Ἕλληνας λέγει Πανεπιστήμιον, Πανεπιστημίονου, Πανεπιστήμιονα, Πανεπιστημίονου. Ἡ Κυριακὴ Μπαζάρ γκιουνού παρὰ Τούρκους, Κυριακὴ γκιουνού παρὰ τουρκοφώνους Ἕλληνας. Ὁ κανονισμὸς τῆς Ἀδελφότητος Οὐχουβεττίν νιζαμναμεσί παρὰ τοῖς Τούρκους, Ἀδελφότησιν κανονισμοσού παρὰ τοῖς Ἕλλησι. κ.ο.κ.

Ἡ περίεργος αὕτη Ἑλληνικὴ φιλολογία τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολῆς,

¹ Ἐν αὐτῷ, μετὰ τὸν εἰς τὸν Πατριάρχην Σαμουήλ τὸν Χαντζερῆν πρόλογον, ὁ ἐκ Φαναρίου διάκονος Μελέτιος ἐπεξηγεῖ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐκινηθεῖσαν συνθηματικὴν χρῆσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου πρὸς ἀπόδασιν τῶν φθόγγων. Οὕτω π. χ. τὸ π κλεισιδόν=β, π ἀνοικτόν=π, ν πανταχοῦ=η (ὅπως παριστώμεν τὴν φωνὴν η τῆς λέξεως κηρηλτῆ, γραφομένην σήμερον ὑπὸ τῶν Τούρκων διὰ τοῦ ι ἄνευ στιγμῆς), ε πανταχοῦ=Sch, σ=σ κ. ὁ. κ.

² Ἐν τούτῳ, ἐν σελ. 101-109, ὁ Μισαηλίδης, ἐκ τῶν 142 εἰδῶν τῶν γραμμάτων τῆς Ἑλληνικῆς τυπογραφίας, χρησιμοποιῶν τὰ ἔνσιγμα, κατήρτισεν ἀλφάβητον ἐκ 50 εἰδῶν μόνον, ὧν καὶ διδάσκει τὴν χρῆσιν.

³ Ἐκ τῶν ἐνστίγμων τούτων τὸ ᾠ=οὐρανισκόφωνον α· ὀ=ὄ. ῆ=ῆ. ι=ῖ (γερμ.) η=ᾠ (ρουμανικόν.) ἱ=β. ῖ=d. κ=g (γερμ.) χ=hj (j γερμ.). σ=sch ζ=j (γαλλ.) τσ=tsch, δζ=gi (ἰταλ.).

τῶν κατὰ τὸν ἀείμνηστον Παῦλον Καρολίδην τηρησάντων ἀλώβητον τὴν Βυζαντινὴν παράδοσιν, προσελθοῦσα οὕτως ἀπὸ τὴν θεῖαν ἔμπνευσιν τοῦ σοφοῦ Πατριάρχου Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου καὶ χρονολογουμένη ὄθεν ἀπὸ τοῦ 1453, ἐξελιχθεῖσα κατὰ τρόπον ἐπιτρέψαντα εἰς τοὺς ἀτυχήσαντας τοίτους Ἕλληνας ὅπως ἀνακτήσωσι καὶ πάλιν τὴν γλῶσσαν τῶν προγόνων των, ἔδυσσε τῇ 3^ῃ Σεπτεμβρίου 1924, ἀπὸ τῆς ἀποφράδος δηλαδὴ ἡμέρας καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀνατολῆς ἐξερριζώθησαν ἀπὸ τῶν προαιωνίων ἐστιῶν των.

Διδακτικωτάτη θὰ ἀπέβανεν ἡ καταγραφή καὶ μελέτη τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις Ἀθηνῶν (Ἐθνικῇ καὶ Σιδεριδεῖφ, καὶ ἐν τοῖς Μικρασιατικοῖς κειμηλίοις τοῦ Μπρινακείου Μουσείου), Ἀθῶν, Κ/Πόλεως (Μεγάλῃς τοῦ Γένους Σχολῆς, Θεολ. Σχολῆς Χάλκης καὶ Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου· τοῦ Ἑλλ. Φιλολογικοῦ Συλλόγου, φεῦ! δὲν ὑπάρχουν πλέον!), Παρισίων (Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης), Ἀθηνῶν (Βρετανικοῦ Μουσείου), Ρώμης (Βατικανοῦ) καὶ εἴπου ἀλλαχοῦ ἀποκειμένων τουρκοφώνων Ἑλληνικῶν χειρογράφων καὶ ἐντύπων· περὶ τῆς σπουδαιότητος αὐτῶν εὐγλωττότατα ὁμιλεῖ ὁ Γ. Ἀρβανιτάκης ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ προσφάτως γαλλιστὶ ἐκδοθέντι προχείρῳ καταλόγῳ τῶν τοιοῦτων χειρογράφων μόνον, τῶν περισωθέντων, σὺν τοῖς ἄλλοις κειμηλίοις καὶ ἐντύποις, ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἐρριζωθέντων Ἑλλήνων. Ἡ μελέτη αὐτῶν θὰ ἐδίδασκε πῶς οἱ ἐν ταῖς ἀποκέντροις ἐκείναις ἐσχατιαῖς τῆς Ἀνατολῆς, παρ' ὅλα τὰ ἀνήκουστα δεινοπαθήματα, τὸν ἐθνισμόν καὶ τὴν θρησκείαν των στερεῶς τηρήσαντες τουρκοφώνοι πλὴν ἀγνότατοι ἐκεῖνοι Ἕλληνες ἀπεδείχθησαν ἀντάξιοι τῶν πατροπαράδοτων τοπικῶν παραδόσεων των, διὰ φιλομαθείας χαρακτηριστικῆς ἀναπτύξαντες ἰδιαίτους φιλολογίαν. Οἷος δὴποτε θαυμασμός καὶ σεβασμός πρὸς αὐτοὺς δὲν θὰ ἦτο ἐπαρκῆς πρὸς ἐτίμησιν τῆς ἀθροῦβου ἐθνικῆς καὶ τοῖς πολλοῖς ἀγνώστου ἐργασίας αὐτῶν.

Ἐκ τῆς κατὰ τὸ δυνατόν ἀκριβοῦς χρονολογικῆς βιβλιογραφίας τῶν ἐμοὶ γνωστῶν τουρκοφώνων ἑλληνικῶν ἐντύπων, ἦν ἀπὸ ἐτῶν συστηματικῶς καταρτίξω, παραθέτω ἐνταῦθα συνοπτικὸν πῖνακα τοῦ Α' Μέρους, ἦτοι τῶν ἀπὸ τοῦ 1718 μέχρι τοῦ 1860 (ἐποχῆς τοῦ Εὐαγγελينوῦ Μισαηλίδου) ἐκδοθέντων.

**Συνοπτικός χρονολογικός κατάλογος
των από το 1718 μέχρι το 1860 τύποις εκδοθέντων
τουρκοφώνων ελληνικών συγγραμμάτων.**

1.	<i>B. I. αρχιερέως Γκιουλζάρι Ιμάνι Μεσιχί</i>	Α' έκδοσις	Ἄμισελόδαμον	1718;
2.	"	Β'	"	1743
3.	<i>Σεραφείμ Παιδείου. Ἰτιλά κελამί τζανά κεφαστεού...</i>	Α' έκδοσις	Βενετία	1753
4.	"	Κολαί Ιμάν νασιχτεού...	Α'	1753
5.	"	Χατζετναμέ κιταπή Σουλτάν Βαλιτουλάχ...	Α' έκδ. Βενετία	1756
6.	"	Τζούμαλε σεενιν Κυριακηλερινέ... νασαατλάρ	Α' έκδ.	1756
7.	"	"	Β'	1758
8.	"	Προσκυνητάριον Ἱερουσαλήμ	Α'	;
9.	"	"	Β' έκδοσις Λειψία	1758
10.	<i>Νεοφύτων Ἀχιθίδεως. Ψαλτήριον</i>		Κ. Πολις	1764
11.	<i>Παρθενίου Μεταξοπούλου. Ταλήμ Μεσιχί Ὁρθόδοξος ..</i>		Βουκουρέστιον	1768
12.	<i>Σεραφείμ Παιδείου. Διήγησις.. ἁγ. Κλήμεντος καὶ Ἀγαθαγγέλου.</i>	Α' έκδ.	Βενετία	1776
13.	"	Προσκυνητάριον Ἱερουσαλήμ	Γ' έκδοσις Λειψία	1780
14.	"	Ψαλτήριον	Βενετία	1782
15.	"	Ρούχ ἀφιελιγι (Ἐκλόγιον Ἀγαπίου Κρητός)	"	1782
16.	"	Ἄζημ πατησαχ Μοναστήρ Κύκκονουν...	Α' έκδοσις	1782
17.	"	Παχάρι Χειιάτ	Α'	1783
18.	"	Σημαβή παχιζέ τιοναμασή (Βίοι Ἀγίων)	"	1783
19.	<i>Ἰγνατίου Σαράφογλου. Ρισαλέτι... Τζεπέλι Σινανήν...</i>		"	1784
20.	<i>Νικηφόρου Πασχαλζαδέ. Ἐξομολογητάριον</i>		"	1785
21.	<i>Σεραφείμ Παιδείου. Νέος Θησαυρός</i>	Α' έκδοσις	"	1795
22.	<i>Ἀβραάμ ἱερέως ἐκ Καισαρείας. Βιβλίον ψυχοφελέστατον...</i>		Νικοδήμου Κ/Πολις	1799
23.	<i>Γερμανοῦ ἱερομ. ἐξ Ἀλεξανδρείας. Παροιμιαί Σολομώντος</i>		"	1799
24.	"	Ἐξομολογητάριον	"	1799
25.	"	Παλαιά καὶ Καινὴ Διαθήκη	"	;
26.	<i>Σεραφείμ Παιδείου. Προσκυνητάριον Ἱερουσαλήμ</i>	Δ' έκδοσις Βιέννη		1799
27.	"	Χατζετναμέ κιταπή Σουλτάν Βαλιτουλάχ	Β'	Βενετία 1802
28.	"	Λαυσαϊκόν	"	;
29.	<i>B. I. αρχιερέως. Γκιουλζάρι Ιμάνι Μεσιχί</i>	Γ'	Κ/Πολις	1803
30.	<i>Ἀναστασίου Βαρελζήμπαση. Ἀκολουθία ἀζήζ Μετάληψιν...</i>		"	1804
31.	<i>Σεραφείμ Παιδείου. Νέος Θησαυρός</i>	Β'	Βενετία	1804
32.	<i>Ζαχαρίου Ἀγιορείτου Καισαρέως. Λεξικόν τουρκικόν καὶ γραικικόν</i>	Α' έκδ.	"	1805
33.	<i>Ἰγνατίου. Προσκυνητάριον Ἀγίου Ὁρους</i>		"	1806
34.	<i>Σεραφείμ Παιδείου. Παχάρι Χαγιιάτ</i>	Β' έκδοσις	"	1806
35.	"	Κολαί Ιμάν νασιχτεού...	Β'	" 1806
36.	"	Ἰτιλά κελამή	Β'	" 1806
37.	<i>Γεροζαχαρία Ἀμπαλή. Ἱερὸν ἀπάνθισμα</i>		"	1812
38.	<i>Ζαχαρίου Ἀγιορείτου Καισαρέως. Νέον λεξικόν γραικικόν καὶ τουρκικόν</i>		"	1814
39.	<i>Παπᾶ Γεωργίου Νεαπολίτου. Ἀλτὴν ὅλουκ</i>		Κ/Πολις	1815
40.	<i>Σεραφείμ Παιδείου. Ἀζήμ πατησαχ Μοναστήρ Κύκκονουν</i>	Β' έκδοσις	Βενετία	1816

41.	Θεοκτίστου Μητροπολ. Χαλεπίου. Νικηφόρου Θεοτόκη Κυριακοδρομίον	Κ/Πολις	1817
42.	Ζαχαρίου Ἀγιορείτου Καισαρέως. Λεξικὸν τουρκικὸν καὶ γραμμικὸν Β' ἔκδ.	Βενετία	1817
43.	Ἀβραάμ ἱερέως ἐξ Ἀνδρονικίου. Θύρα τῆς Μετανοίας	Κ/Πολις	1818
44.	Διονυσίου ἱερομον. Μώραλη. Ἀζήζ Ἀπόστολοσλαρὴν ἀμελερῆ...	Βενετία	1818
45.	Ζαχαρίου Ἀγιορείτου Καισαρέως. Λεξικὸν τουρκικὸν καὶ γραμμικὸν Γ' ἔκδ.	»	1819
46.	»	Δ' »	;
47.	»	Ε' »	;
48.	»	Γ' »	;
49.	Καρακιουλάφη Ἀναστ. Χα' Γρ. Καισαρέως. Ἀριστοτέλους Φυσιογνωμονικά	Κ/Πολις	1819
50.	Χα' Γεωργίου Χα' Ζαχαρίαογλου. Πετρερημῆς Ἀλτήν ἀγηζλή Ἰωάννησιν..	»	1820
51.	— Ρεσουλερὶν ἀμελλερινίν.. τερτζουμει	»	1826
52.	— Ράλπι Ἰισά ἐλ Μεσιχίν ἄχι τζεδιδινίν.. τερτζουμασι	»	1826
53.	Ματθαίου Τσιγάλα τοῦ Κυπρίου Πασχάλιον παντοεινὸν	Βενετία	1835;
54.	Παπᾶ Γεωργίου Οἰκονόμου. Σερὶφ Κολαβουζ	Κ/Πολις	1835
55.	» Ἰνσά	»	1836
56.	Σωφρονίου ἱερέως ἐκ Σύλλης. Ζωοδόχος Πηγὴ	»	1836
57.	— Χαζρέτι Ἀβρααμίν.. κουρπὸν χικιαγεσῆ	»	1836
58.	— Ταριφ βέ οὔσουλ τουτζαρλήκ	»	1836
59.	Μωϋσάως Ἀδαναίου. Μουτενεβά ἱλιμερὴν ἱτζμαλή	Σμύρνη	1836
60.	— Χαζιόετι Μωϋσηνήν πὲς κιταλαρῆ	Σέρρος	1836
61.	— Καινὴ Διαθήκη	Ἀθήναι	1836
62.	— Παλαιὰ Διαθήκη	»	1837
63.	— Ἱστορία Μονῆς Φλαβιανῶν	Καισαρία	1837
64.	Παῖσιου Μητρο. Καισαρίας. Τογροῦ τινίγν ταλιμῆ (Κατήχησις Πλάτωνος)	Κ/Πολις	1839
65.	— Ἰώβ, Παροιμίαι Σολομώντος, Ἐκκλησιαστῆς	Ἀθήναι	1844
66.	Εὐαγγελιοῦ Μισσηλίδου. Ἡλιοδώρου Θεαγένης καὶ Χαρίκλεια	Κ/Πολις	1851
67.	Ἰακωβίδου Ἀναστ. Καισαρέως. Ἐσμάρουλ Χαδαϊκ (Καρποὶ κήπων)	»	1852
68.	Στραφεὶμ Πισιδείου. Βίοι ἁγίων Κλήμεντος καὶ Ἀγαθαγγέλου Β' ἔκδοσις	»	1852
69.	Εὐαγγελιοῦ Μισσηλίδου. Αἴσωπος	»	1854
70.	» Χολέρα ρισαλγῆ	»	1854
71.	Γεωργιάδου Ἰ. Ἀνδρονικίου. Ἰσπάτι Μεσιχιγέ (τὰ Ἰουδαϊκὰ τοῦ Νεοφύτου)	»	1857

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 12ῃ Ὀκτωβρίου 1930.

Σ. Α. ΧΟΥΔΑΒΕΡΔΟΓΛΟΥΣ-ΘΕΟΔΟΤΟΣ